

Érzésvilágok kiáltó csöndje

Bálint Márta előadástje a Fészek Művész-klubban

A magány monológja? Egy – miként Gálfalvi György írta volt esszéjében – *áruló monológja*? A filozófusé, a szerelmesé, az önmagához is könyörtelen lélekbúváré, a makulátlan szellemé, aki az erkölcsöt tartotta mindenek fölött, ám apja börtönből való kiszabadulása érdekében nem röstellte a tollát egy kicsit „megfuttatni”?

Székely János verse, mert a lírahős mindenkor önmagát vesszőzte s a saját maga által *épített* kalodában élt, kozmoszt faggató gyónás. S minthogy „a lélek legmélyén gomolygó mély, palaszürke büntudat szüli a kristálytisztá verset”, minden sorában van valaminő megrendültség. „Mi bünt követtem el vajon, / Hogy hangtalan beismerések / Lebegnek sápadt ajkamon?” – ostromozza magát a világmalom kövei közé került néma (*Önarckép*, 1960), aki új és új rohamot indít tiszta arcának visszaperléséért.

Ám ennek a visszaperlésnek alfája és ómegája, hogy a költemény – szóljon akár elárultatásról, akár megcsalásról, akár a történelem vagy a szív sebeiről – mindig több mint az önkínzástól sem visszariadó magamutogatás. A Székely János-i látásmóddal világegész, vagyis *világmodell*. Ha a költészet nem modellálja a világ szerkezetét – így a költő –, mit sem ér.

Ezt a bonyolult, azért mégiscsak érzésvilágokat, érzelmeket lírává avató *képletet* – a szenvedést mint sorsmetaforát – kellett a Fészek Művész-klub pódiumán Bálint Mártának felmutatnia. A megfeszítettség hullámain túl természetesen az örömet is.

Értelmezéssel, visszafogott mozgásvariációkkal, a vers és érzelemgyűtteseket összekötő, majd elválasztó *sétával*, a „megpihenés” – részegységek leválasztására alkalmas megannyi gesztus – különböző módozataival.

A verset mondó színész, Bach vokálisokat is megszólaltató *harangzúgásától* s a nagyívű csöndektől kísérvé modern fekete

öltözkében szinte belesimult a monokróm fekete háttér jelezte éjszakába. Több mint félszázszor szólaltatta meg eddig a *Semmi* – *soha* költőjének líráját, s itt mégis (estjének címével szólva) *Egyedül* volt.

De ez az egyedüllét, melyben bibliás mosoly vall a kezdetekről, a születés botticelli-i kagylómetaforáján túl az önmagába mélyedés időszaka. Minthogy lineáris időrend nem szabályozza a Székely János káprázatában egységes világképet mutató *eszmé* és a verseket mozgató lélek kibontását, valójában nincs kezdet és vég – jóllehet az *Előhangtól* a *Zenéig* (tizenhét vers) tartó fejlődés leírható –, csupán hallgatásra megérett idő van. De a hallgatás csöndjei oly mély tárnákat érintenek, hogy az kiáltásnak hallik (*Taceamus*).

Ahogy a kezdő „mesehangból” látszólag bölcs belenyugvássá alakuló *némaság* lesz, az Bálint Márta érzelmi skálájának és értelmező komolyságának legfőbb bizonyítéka. Versértése, amelyet érzelmi moduláció tesz hitelessé, elsőrangú. Magánya ha nem oldódik is – gyémánt a gyémánthoz érve egymás fényét ki nem oltja – a sarjadás, a természetfilozófiát lét-tapasztalattá tevő érzékelés (Székely ebben nagy) szép csöndesen magával ragadja.

Mert hiába filozofikus komolyságú, saját kristályrendszerét tekintve szétbonthatatlan (vagy legalábbis annak tetsző) a marosvásárhelyi költő lírája, az előadóművész a gesztusrendszerén áthullámoztatatott részegységekből építi a tornyot.

Ezek az érzelmi toposzok nemcsak a hang jellemfestő, hangulatfokozó tulajdonságaiból származnak – egy jó színésznek, előadóművésznek értenie kell a pódium ilyesfajta hívásait –, hanem a váltakozó testhelyzet, a lélek viharát vagy megcsendesedését közvetítő mimika, az ökonomikus mozgás által horizontálisan széthúzott, a három (ugyancsak fekete színű) ülőalkalmatosságban *vándor*-nyughelyet kínáló színpad – *élő és holt* – egymásra montírozásából is.

Így a behunyt szemmel mondott, a test érzéki valóságát is tükröző szép szerelmes versnek, a *Napszonett*nek – bármily drámái a vége – fénnyel lágyító üzenete van, amiképp a *Békák*-

nak – kiáltásnak hangzik „az isteni kétarcúságot” nyugtázó „Így van!” – önostorozó, a szimbolika által nagyon is érthető, mert fölerősített forradalmisága.

Mindehhez a költő kaméleonok megvetését feszített húrként megélő állapot vezet; ez fogja majd a verset és Bálint Márta értelmezését fölszikkasztatni. A – valószínűleg társadalmának is mondható – tapasztalat fájó, ám ebben a *rejtező nyíltságban* leledzik (fölkavaróan) a Székely-vers erkölcsi imperatívusa. „Két világ szörnyei között / Két világ rejtekét lakó nép: / Hazudtok, hogy élhessetek, / Éltek, hogy hazudhassatok még, / Úgy szereztek, ahogy lehet, / Életteret a tág határban. / Hát nem tudjátok, hogy kinek / Két háza van – az már hazátlan? / Nem érzitek, hogy kétfelől / Szenved, ki kétfelé kalandoz? / Hogy minden égi s földi úr/ Utálja ételét, ha langyos?”

Békák, nem kétséges, hogy mely földrész vizeiből-mocsa-raiból. Az érzelemmel átítatott filozofikus hang a *rémület torzképeit* hozza közelebb hozzánk, s a zaklatott kérdések („Hol éltek?”; „hol vagytok otthon?”; „hol hazudtok?”) közé beiktatott, illetve *hangtalanul* hangzó csönd – úgy is mint az előadóművész értelmezésének egyik eleme – csak még jobban fölerősíti eme szimbólum-lét borzalmait.

Kézfölemelő gesztussal lesz a *Nemzedékekből* – pedig a fölemelkedéshez szükséges szárny a versben is benn foglaltatik – kényesen büszke önismeretről valló példa, mint ahogyan a *Mucius Scaevola* iszonytató józanságát, a versben közölt szenvedélményen túl, az értelmező színész (aki ülve mondja a költeményt) nyugodtsága involválja.

Ezek azok az apró, a hanggal való jellemformáláson és az érzelmetartomány határán gyakorta „túlmutató” pontok, amelyek Bálint Márta előadóművészetét – amely ökonomikus versmondásában is forr, sistereg – valódi érzéstömbök, én- és világfájdalmak, szerelmi gyónások és társadalmi vetületű confiteorok megejtő kivetítővé avatják.

Hogy a vezérszerepre termett örök gyermekből miért nem lett valódi vezér – talán mert pszichológiai én-térképe *Egyedül*iségre kárhóztatta –, mindmáig rejtély, de hogy költőként

(és drámaíróként és kitűnő szépprózák szerzőjeként) Székely János magasra emelkedett, abban egymással ellentétes irányzatok jelesei is megegyeznek.

Ezt a önkínzó, gondolkodásában-tépelődésében is karakteres arcot hozta elénk az előadóművész fegyelmezett, ám egyetlen pillanatában sem lankatag, izzó, ám sosem túlcserdülő versmondásával. A saját maga szerkesztette ötvenöt perces estnek íve volt, amely a *Zene* – kórossal erősített (Bach) – értékkereső érzelmi viharában csúcsosodott. Ez a kupola – az elhangzott 677 verssorhoz Szakács Emese válogatott zenét – olyan erős építmény, hogy elbírta a kisebb-nagyobb kilengéseket is (például *A madár, fiához* című költemény – Tompa Mihály-parafrázis – egy kissé érzelmes szülői féltését).

Alig akarom hinni, hogy jelentős, az életműben fontos szerepet betöltő költemények (*Két kos között, A vesztesek*) kihagyásával is készülhet érvényes Székely János-műsor. Ám Bálint Márta meggyőzött: a *Caligula helytartója* szerzőjének az említetteken kívül is van annyi nagy verse, hogy a magyarságeszményére büszke költő arca csöppet sem csorbult.

2005